

PAAUGLIŲ ATEITIES ORIENTACIJŲ YPATUMAI: LYČIŲ SKIRTUMAI

Jolanta Sondaitė

Doktorantė
Vilniaus pedagoginis universitetas
Psichologijos katedra
Studentų g. 39, Vilnius

Šiame straipsnyje tiriamos vaikų ir merginų ateities orientacijos, kurias sudaro ateities tikslai, baimės ir strategijos. Tyrime dalyvavo 298 paaugliai nuo 14–17 metų. Tyrimo rezultatai atskleidė tam tikrus lyčių ateities orientacijų ypatumus. Mūsų tyrimo rezultatai rodo, kad Lietuvos merginų ir vaikų ateities orientacijos iš dalies atitinka tradicinius lyties vaidmeniui keliamus reikalavimus, tačiau merginos yra labiau orientuotos į išsilavinimą (dažniau kelia ateities tikslus, susijusius su išsilavinimu) negu vaikinai. Vaikinai dažniau negu merginos mini ateities tikslus, susijusius su nuosavybe ir turtu, negu merginos. Merginoms būdinga didesnė orientacija į tarpasmeninius santykius negu vaikinams, jos dažniau mini ateities baimes, susijusias su vedybomis ir šeima, santykiais su draugais ir ryšiais su tėvais ir kitais šeimos nariais. Taip pat merginos dažniau mini ateities baimes, susijusias su išsilavinimu ir „kitais“ dalykais negu vaikinai. Merginos labiau taiko funkcionalias kognityvines strategijas pasiekimo srityje ir socialinėje srityje negu vaikinai, išskyrus pesimizmą socialinėje srityje, kuris yra būdingesnis merginoms negu vaikinams.

Paauglystė – pasirengimas sudėtingam ir atsakingam suaugusio žmogaus amžiaus tarpini laikotarpiui. Būtent šiuo gyvenimo laikotarpiu priimami sprendimai, kurie gali stipriai lemti visą tolesnį gyvenimą. Pasak A. Rubin (2000), šiuolaikinis paauglys yra veikiamas greitai besikeičiančio dabartinio informacijos amžiaus, atveriančio daugybę pasirinkimų. Tėvai ir mokykla ne visuomet yra pajėgūs padėti jaunam žmogui prisiderinti prie naujų informacijos amžiaus reikalavimų ir bręstančiam žmogui dažnai nėra lengva atlikti pasirinkimus ir sprendimus, susijusius su savo ateitimi.

Psichologijoje ateities orientacijų tyrimai daugiausia remiasi kognityviu-motyvaciniu

požiūriu. Šio požiūrio atstovas J. Nuttin (1985) teigė, kad negalime pakeisti praeities, tačiau ateities perspektyva yra atvira ir nederminuota, bent iš dalies, ir žmonės gali projektuoti savo realius tikslus ir mintis į ateitį. Kognityviu-motyvaciniu požiūriu ateitis yra motyvacijos „erdvė“. Ateities orientaciją sudaro poreikiai, kognityviai perdirtbi į tikslus ir elgesio projektus (Nuttin, 1985).

J. E. Nurmi (1994), daug empiriškai tyrinėjęs ateities orientaciją, ją aprašė remdamasis trimis kognityviais procesais: 1) motyvacija, nurodančia tikslus ir interesus, kuriuos asmuo siekia realizuoti ateityje; 2) planavimu, parodančiu, kokiais būdais žmonės siekia realizuoti

savo tikslus ateityje; 3) įvertinimu, kuris parodo, kiek laiko reikia pasiekti numatytus tikslus.

Pasak Z. Zaleskio (1994), mūsų santykis su ateitimi neišvengiamai sukelia dvi viena kitą papildančias būsenas: tikėjimąsi geresnio ir baimę blogesnio. Tikėjimasis geresnio leidžia mums skirti daug laiko ir energijos ateities labui.

Remdamiesi R. S. Lazarus ir S. Folkman (1987) galime teigti, kad asmuo patiria tuo didesnę baimę dėl ateities, kuo didesnė rizika iškyta reikšmingiems jo gyvenimo tikslams įgyvendinti ir kuo mažiau jis jaučiasi galįs kontroliuoti situaciją.

Ateities orientacijos samprata, mūsų požiūriu, apima ateities tikslus, laukimus ir su tuo susijusį nerimą, baimę, taip pat strategijas, būdus, padedančius siekti numatytų tikslų.

Mėgindamas įgyvendinti sau reikšmingus tikslus, asmuo taiko kognityvias strategijas. Naudodamiesi strategijomis, žmonės išradinčiai suderina laukimą, tikrinimą, retrospekciją tam, kad tinkamai nukreiptų savo elgesį. Ne visos strategijos yra funkcionalios. Išmokto bei jėgiškumo, pesimizmo ir kt. strategijos yra disfunkcionalios, nes suponuoja elgesio reakcijas, trukdančias siekti tikslo (Nurmi, Onatsu, Haavisto, 1995).

Remiantis J. Piaget, formalių operacijų stadija leidžia paaugliui realistiškai įsivaizduoti savo ateitį, logiškai apmąstyti ateities laukimus.

Pasak E. Eriksono (1950), tapatumo raida leidžia bręstančiam žmogui pajauti to, kas jis buvo vaikystėje, ir to, kuo žada tapti ateityje, tęstinumą. Taip pat E. Eriksono požiūriu, paauglystėje vyksta seksualinė poliarizacija, t. y. tam tikros vyriškumo ir moteriškumo propor-

cijos nusistovėjimas vystantis tapatumui. Tyrimai rodo, kad paauglių ateities tikslai siejasi su paauglystės amžiaus tarpsnio ir jauno suaugusiojo amžiaus tarpsnio raidos užduotimis (Nurmi, 1994).

Paauglystės amžiaus tarpsnio raidos uždaviniai yra brandesnių santykių su bendraamžiais kūrimas, lyties tapatumo susiformavimas, pasirengimas vedyboms ir šeimai, emocinės nepriklausomybės nuo tėvų siekimas, pasirengimas karjerai ir išsilavinimo planavimas. Vedybos, šeima, darbas, savarankiškas gyvenimas yra jauno suaugusiojo amžiaus tarpsnio raidos uždaviniai (Havigurst, 1974; Newman and Newman, 1975).

Remiantis tyrimų duomenimis, paaugliams labiausiai rūpi jų išsilavinimas ir vieta visuomenėje, taip pat vedybos ir būsima šeima, laisvalaikio pramogos ir materialinė gerovė (Nurmi, 1987; Seginer, 1988). J. E. Nurmi, M. E. Poole'o, R. Seginerio (1995) tyrimų rezultatai rodo, kad Australijos, Izraelio ir Suomijos paaugliai daugiausiai nerimauja dėl išsilavinimo, darbo, sveikatos ir šeimos arba vedybų. Australijos paaugliai yra susirūpinę globaliomis problemomis, tokiomis kaip užterštumas ir didėjanti ozono skylė. L. B. Lueptowas (1984), lygindamas 1964 metų ir 1975 metų Amerikos paauglių ateities orientacijas, pastebėjo, kad sumažėjo tikslų, susijusių su šeima, religija, pagalba, bet padaugėjo tikslų, susijusių su prabangiu gyvenimu, nuotykiiais ir komfortu.

J. Stapley'aus, J. M. Havilando (1991) teigimu, paauglės merginos yra linkusios domėtis tarpasmeninių santykių sritimi, tuo tarpu vaikinai paaugliai nesidomi tarpasmeniniais santykiais. Jie domisi sportu, mėgstamiausiais užsiėmimais ir laimėjimais. Vaikinus labiau-

siai emociškai sutrikdo laimėjimų srities ne-sėkmės, o merginos yra jautriausios tarpasme-ninių santykių problemoms.

E. Douvanas, J. Adelsonas (1966), tyrinė-dami JAV vaikinių ir merginų ateities orienta-cijas, atrado, kad ir vieni, ir kiti daugiausia dė-mesio planuodami ateitį skyrė darbui ir išsila-avinimui. Dvigubai daugiau merginų negu vai-kinų savo ateities tikslus siejo su vedybomis ir šeima. Merginų fantazijos daugiausia siejosi su moteriškumu, asmeniniu patrauklumu ir po-puliarumu. Jos daugiausia nerimavo dėl san-tykių su bendraamžiais ir fizinės išvaizdos. Vaikinių fantazijos daugiausia siejosi su pro-fesiniu pasirinkimu, o didžiausią nerimą jiems kėlė laimėjimų sritis. Minėti tyrimai rodo ste-reotipinius lyčių skirtumus. J. E. Williamso ir D. J. Besto (1982) tyrimai parodė, kad mote-riško vaidmens stereotipas yra siejamas su dė-mesingumu tarpasmeniniams santykiams, draugiškumu, rūpinimusi ir priklausomybe, vy-riško vaidmens stereotipui būdingas domina-vimas, agresyvumas, orientacija į laimėjimus, nepriklausomybė, aktyvumas, ryžtingumas ir tvirtumas.

Pastaraisiais dešimtmečiais tradicinės mo-ters orientacijos į šeimą, vaikus, o vyro į dar-bą, karjerą keičiasi. L. B. Lueptowas (1984), lygindamas 1957 metų ir 1975 metų paauglių tyrimų duomenis, pastebėjo, kad vaikinių išsi-lavinimo ir profesinės aspiracijos per tą laiko-tarpį sumažėjo, o merginų – padidėjo.

Nepaisant moterų maskulinizacijos ir femi-nistinių idėjų įtakos, vaikinių ir merginų ateit-ies orientacijoms būdingi kai kurie stereoti-piniai lyčių skirtumai, pavyzdžiui, J. E. Nur-mio, M. E. Poole'o ir V. Kalakoskio (1994) ty-rimų rezultatai rodo, kad tiek Australijos, tiek Suomijos merginos savo ateities tikslus daž-

niau sieja su šeima. G. Trommsdorff (1982) duomenimis, Vokietijos merginos yra labiau orientuotos į šeimą ir mažiau orientuotos į pro-fesiją ir darbą negu vaikinai. H. Kasurinen (1997) tyrimai taip pat rodo, kad Suomijos merginos dažniau negu vaikinai įtraukia part-nerystę ir šeimą į savo viltis apie ateitį. Šios autorės tyrimai rodo, kad merginos dažniau ne-gu vaikinai išreiškia norą studijuoti arba dirbti užsienio šalyse, jos dažniau negu vaikinai nerimauja dėl partnerystės ir išsilavinimo. Z. Zaleski duomenimis (1994), merginos la-biau reiškia nerimą ir baimę dėl ateities negu vaikinai.

Kognityvios strategijos nėra tiek plačiai ty-rinėtos kiek ateities tikslai ir baimės. J. Stap-ley'as, J. M. Havilandas (1991) nustatė, kad vaikinai paauglystės amžiaus tarpsnyje yra la-biau linkę taikyti vengimo strategiją, o mergi-nos, susidūrusios su emociniais sunkumais, yra linkusios labiau ieškoti socialinės paramos ne-gu vaikinai. A. J. Rose, S. R. Asher (1999) ty-rimai rodo, kad mergaitės draugaudamos daž-niau taiko socialias strategijas negu berniukai ir rečiau taiko antisocialias strategijas. J. E. Nurmi (1989) nustatė, kad merginoms vi-są paauglystės laikotarpį pasireiškia stiprėjan-tis pesimizmas.

J. E. Williamso ir D. J. Besto (1987) tyrimai parodė, kad labiau išsivysčiusių šalių vyrai ir moterys suvokia save panašiau negu tie vyrai ir moterys, kurie gyvena mažiau išsivysčiusio-se šalyse. Labiau išsivysčiusiose šalyse lyčių elgesio skirtumai sumažėja (Williams and Best, 1989).

Lietuvoje paauglių ateities orientacijos pradėtos tyrinėti neseniai. L. Juravičienė (2000) yra atlikusi paauglių iš vaikų globos namų ir gyvenančių šeimose ateities orien-tacijų palyginimą.

Pagrindinis šio darbo tikslas yra palyginti Lietuvos vaikinių ir merginų ateities orientacijas, pažiūrėti, kiek jos atitinka lyčių stereotipus ir palyginti su kitų tyrimų, atliktų Vakarų šalyse, duomenimis. Kadangi Lietuva yra buvusi socialistinė šalis, kurią feministinės idėjos pasiekė vėliau, palyginti su Vakarų Europos šalimis, tikimės tradicinės lyčių orientacijos: merginų didesnės orientacijos į šeimą, o vaikinių – į darbą. Taip pat šio tyrimo tikslas yra nustatyti, kokius ateities tikslus kelia ir dėl ko jaudinasi Lietuvos paaugliai. Keliame hipotezę, kad merginos labiau negu vaikinai bus linkusios taikyti funkcionalias kognityvias strategijas socialinėje srityje, o vaikinai labiau linkę taikyti šias strategijas laimėjimų srityje.

Metodika

Dalyviai. Tyrime dalyvavo 298 Vilniaus miesto vidurinių mokyklų moksleiviai – nuo 14–17 metų, 118 vaikinių ir 180 merginų.

Įvertinimo būdai. Ateities tikslams nustatyti naudojome *Ateities vilčių ir baimių klausimyną* (Nurmi, Poole, Seginer, 1992). Klausimyną išvertė ir autorių leidimą naudoti gavo doc.dr. R. Žukauskienė. Apie ateities tikslus buvo klausiama atviru klausimu: „Žmonės galvoja ne tik apie dabartį, bet ir apie ateitį. Gal Jūs galėtumėte pagalvoti, kokius tikslus, viltis, planus ar svajones Jūs turite dabar, šiuo momentu. Prašome jus užrašyti ant šių linių“. Ateities baimės buvo tiriamos klausiant: „Dabar pagalvokite apie tai, kas kelia jums baimę, nerimą. Prašome tai užrašyti ant šių linių“.

Kiekvienas atsakymas, remiantis jo turiniu, buvo priskirtas vienai iš 13 kategorijų:

1-oji: išsilavinimas (studijos, perėjimas į

kitą klasę, kursą, įstojimas į universitetą);

2-oji: darbas ir profesinė karjera (mėgstamas darbas, nedarbas, darbo netekimas);

3-ioji: draugavimas ir vedybos, vaikai (pasimatymai, artimi santykiai, skyrybos, tapimas tėvais);

4-oji: laisvalaikis, atostogos, sportas, kelionės (laisvalaikio užsiėmimai, vakarėliai, sportas);

5-oji: draugai ir bendraamžiai;

6-oji: ryšiai su tėvais ir kitais šeimos nariais;

7-oji: paties asmens sveikata ir mirtis;

8-oji: tėvų sveikata ir mirtis;

9-oji: karinė tarnyba;

10-oji: nuosavybė, turtas;

11-oji: globalios ir visuomeninės problemos (politinės, tautinės ir tarptautinės);

12-oji: karas ir taika;

13-oji: įvairios kitos (šiai kategorijai priskirti visi atsakymai, kurie netiko nė vienai iš dvylikos kategorijų, pavyzdžiui, „būti laiminga“, „išvažiuoti gyventi į užsienį“ ir kt.).

Pasak vieno iš metodikos kūrėjų J. E. Nurmi (1994), ateities tikslų sąvoka apima planus, viltis, svajones, todėl toliau, analizuodami šio klausimyno atsakymus, vartosime sąvoką „ateities tikslai“.

Kognityvioms strategijoms nustatyti naudojome *Strategijų ir atribucijų klausimyną* (Nurmi, Salmela-Aro, Haavisto, 1995). Klausimyną išvertėme kartu su doc. R. Žukauskiene; gautas autorių leidimas jį naudoti. Šiame klausimyne yra dešimt skalių: penkios skirtos laimėjimų situacijoms, penkios – socialinėms situacijoms. *Sėkmės laukimo* skalė leidžia įvertinti, kiek žmonės tikisi sėkmės ir nėra susirūpinę dėl nesėkmės galimybės. *Su užduotimi nesusijusio elgesio* [task-irrelevant behaviour] skalė rodo kiek elgesys trukdo, o ne padeda

atlikti užduotį. *Socialinio palaikymo siekimo* skalė leidžia išmatuoti tokį elgesį, kuriuo žmonės yra linkę siekti socialinės kitų žmonių paramos. *Reflektyvaus mąstymo* skalė padeda įvertinti, kiek žmonės, susidūrę su iššūkiu ar problema, praleidžia laiko svarstydami ir tyrinėdami skirtingus sprendimus. *Užduoties įveikimo* skalė leidžia vertinti, kiek žmonės tiki, kad jie asmeniškai kontroliuoja situaciją, palyginti su išorės veiksnių įtaka, atsitiktinumu ar kitais žmonėmis. Minėtos penkios skalės siejasi su laimėjimų sritimi, kitos penkios skalės susijusios su socialine sritimi. *Sėkmės laukimo* skalė leidžia matuoti, kiek žmonės bendraudami tikisi sėkmės ir nėra susirūpinę dėl nesėkmės. *Su užduotimi nesusijusio elgesio* skalė – kiek žmonės yra linkę elgdamiesi naudotis būdais, trukdančiais įsitraukti į bendravimą. *Vengimo* skalė padeda įvertinti žmonių tendenciją vengti socialinių situacijų ir jaustis nerimastingai ir nepatogiai bendraudami. *Užduoties įveikimo* skale vertinama, kiek žmonės tiki, kad jie kontroliuoja socialines situacijas, *Pesimizmo* skalė – kiek žmonės bendraudami nerimauja ir tikisi nesėkmės.

Tyrimo eiga. Kiekvienam tiriamajam buvo pateikiamas *Ateities vilčių ir baimių klausimynas*, aštuonios jo eilutės paliktos įrašyti tikslus ir šešios eilutės – įrašyti baimes. Po to tiriamiesiems buvo pateikiamas *Strategijų ir atribucijų klausimynas*; jie turėjo įvertinti 60 klausimyno teiginių pasirinkdami reikiamą variantą iš keturių galimų: visiškai nesutinku, nesutinku, sutinku, visiškai sutinku.

Rezultatai ir jų aptarimas

Dažniausiai savo ateitį paaugliai siejo su išsilavinimu (72 proc.), darbu ir profesine karjera (69 proc.), vedybomis / šeima (43 proc.), tur-

tu (25 proc.), laisvalaikio (19 proc.) ir kitais dalykais (23 proc.).

Kaip matome, dažniausiai paauglių minimi ateities tikslai glaudžiai siejasi su paauglystės laikotarpio raidos užduotimis. Tai sutampa su kitų autorių tyrimo duomenimis, tarpkultūriniais tyrimais, kurie rodo, kad dažniausiai savo ateitį paaugliai sieja su išsilavinimu, darbu ir profesine karjera bei vedybomis ir šeima. (Nurmi, Poole, Seginer, 1995; Sinisalo, 1999).

Vaikinų ir merginų ateities tikslų, baimių ir kognityvių strategijų palyginimą atlikome remdamiesi Mann-Whitney kriterijumi. Paaiškėjo, kad merginos dažniau mini ateities tikslus, susijusius su išsilavinimu ($p < 0,003$), negu vaikinai, o vaikinai dažniau mini ateities tikslus, susijusius su nuosavybe ir turtu ($p < 0,03$), negu merginos (žr. 1 pav.). Tai, kad vaikinai dažniau mini tikslus, susijusius su nuosavybe ir turtu, atitinka stereotipinį lyties vaidmenį, o merginų tokia aktyvi orientacija į išsilavinimą rodo, kad laimėjimų sritis joms yra aktuali ir tai jau neatitinka moteriško vaidmens stereotipo. Merginos įvardija daugiau tikslų negu vaikinai ($p < 0,004$). L. Juravičienė (2000) taip pat nustatė, kad globos namų merginos dažniau mini išsilavinimo tikslus, o vaikinai – laisvalaikio ir turto tikslus.

Tyrimai rodo, kad labiausiai mūsų paaugliai nerimauja dėl išsilavinimo 54 proc., 28 proc. paauglių jaudinasi dėl dalykų, kurie buvo įvardyti kategorija „kita“, 21 proc. nerimauja dėl darbo, galimo nedarbo, 14 proc. – dėl vedybų ir šeimos, 10 proc. – dėl pinigų ir turto, 8 proc. – dėl visuomeninių ir globalių problemų (dažniausiai dėl ekonominės ir kriminogeninės padėties Lietuvoje), 7 proc. – dėl draugų ir bendraamžių, 2 proc. – dėl karo.

Palyginti su naujesniais Suomijos autorių tyrimais, pastebimi šie skirtumai: dėl galimų ateities finansinių problemų jaudinasi 80 proc. Suomijos paauglių, dėl galimo nedaro – 26 proc., dėl globalių ir visuomeninių problemų – 2 proc. (Kasurinen, 1997).

Statistiškai reikšmingai skyrėsi vaikinių ir merginų baimė: merginos dažniau nerimavo dėl išsilavinimo ($p < 0,03$), jos dažniau jaudinosi dėl dalykų, susijusių su partneryste, vedybomis ir šeima ($p < 0,003$), daugiau nerimavo dėl santykių su draugais ir bendraamžiais ($p < 0,01$), ryšių su tėvais ir kitais šeimos nariais ($p < 0,04$), taip pat dažniau jaudinosi dėl kitų dalykų ($p < 0,007$) (žr. 2 pav.). Merginos įvardijo daugiau baimių negu vaikinai ($p < 0,001$), o tai sutampa su Z. Zaleski (1994) duomenimis. L. Juravičienės duomenimis (2000), globos namų merginos dažniau mini baimes, susijusias su išsilavinimu, šeima ir ryšiais su artimaisiais.

Kaip matome, daugelis merginų baimių rodo, jog, nepaisant to, kad jos kelia daugiau su išsilavinimu susijusių tikslų negu vaikinai ir labiau jaudinasi dėl išsilavinimo, tarpasmeniniai santykiai joms yra labai reikšmingi ir jos nėra abejingos stereotipiniams lyties vaidmens reikalavimams. Taigi mūsų duomenys siejasi su J. Stapley'o ir J. M. Havilando duomenimis, kad merginos labiau domisi tarpasmeninių santykių sritimi negu vaikinai.

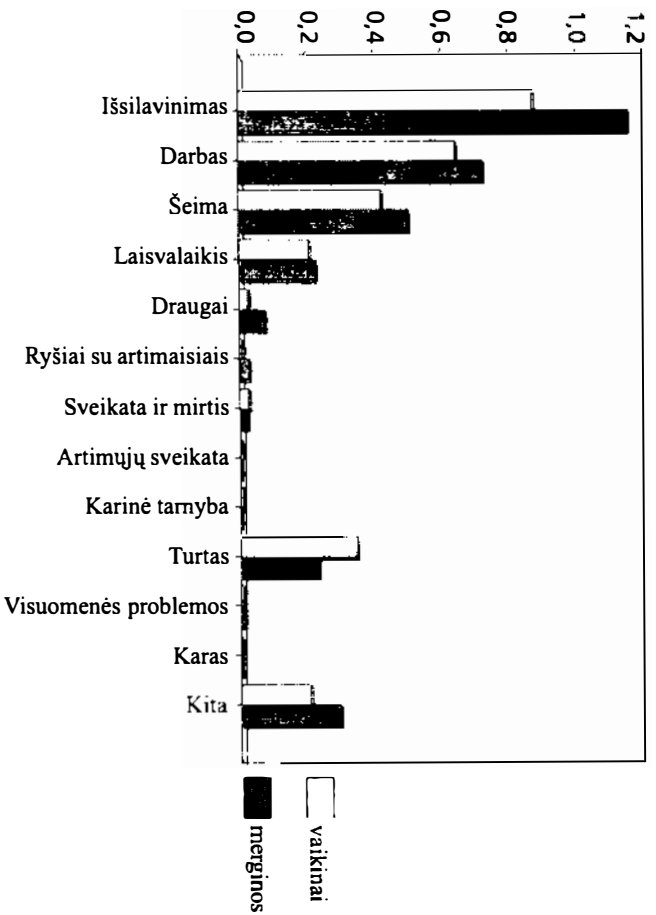
Priešingai negu tikėjomės, merginos dažniau negu vaikinai linkusios taikyti funkcionalias strategijas laimėjimų situacijomis (žr. 3 pav.). Jos labiau negu vaikinai siekia socialinio palaikymo ($p < 0,001$), taip pat daugiau taiko reflektvų mąstymą, t. y. praleidžia laiko mąstydamos, tyrinėdamos ir svarstyda-

mos skirtingus sprendimus, susidūrusios su iššūkiu ir problema ($p < 0,001$), jaučiasi labiau asmeniškai kontroliuojančios situaciją ($p < 0,001$) laimėjimų srityje negu vaikinai. L. Juravičienės (2000) duomenimis, laimėjimų srityje merginos labiau taiko funkcionalią socialinės paramos siekimo ir disfunkcionalią su užduotimi nesusijusio elgesio strategijas.

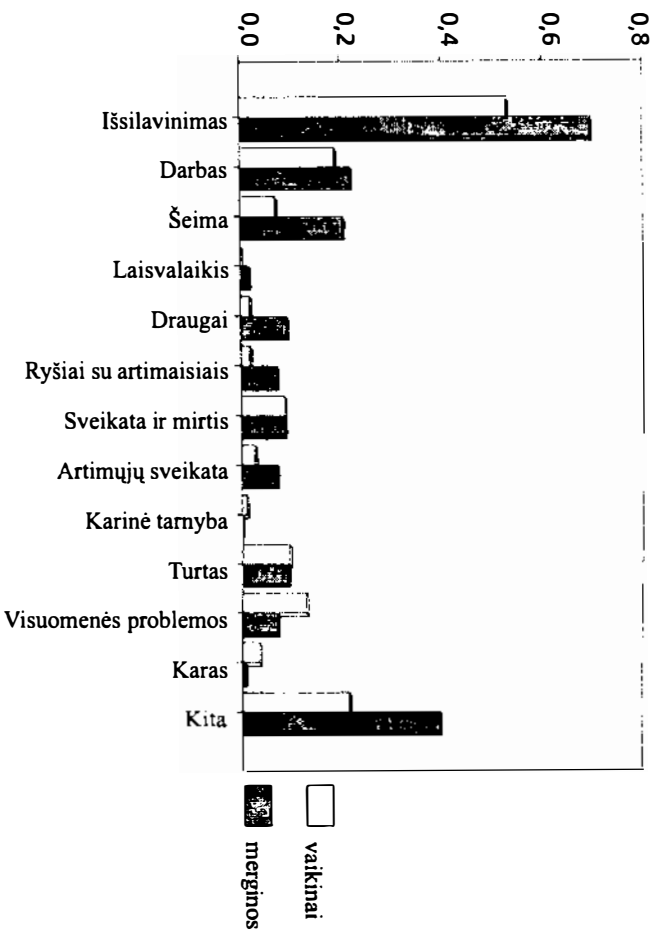
Kaip ir tikėjomės, socialinėje srityje merginos daugiau tikisi sėkmės negu vaikinai ($p < 0,001$), jos labiau jaučiasi kontroliuojančios situaciją ($p < 0,001$) negu vaikinai, bet joms būdingas ir didesnis pesimizmas ($p < 0,007$). Nors pesimizmas yra disfunkcionali strategija, pasak N. Cantor (1987), jis turi ir konstruktyvų aspektą. Žmonės, naudojantys šią strategiją, iš anksto susiduria su nerimu ir numato, ką darys, jei nepasiseks. Todėl jiems lengviau, nei orientuotiems į sėkmės laukimą, nesėkmės atveju. L. Juravičienė taip pat nustatė, kad socialinėje srityje merginoms labiau būdingos funkcionalios: sėkmės laukimo ir užduoties įveikimo strategijos, o vaikiniams disfunkcionali – su užduotimi nesusijusio elgesio strategija.

Taigi tyrimų duomenys rodo, kad merginos labiau negu vaikinai yra linkusios taikyti funkcionalias strategijas laimėjimų ir socialinėje srityje. Tai būtų galima paaiškinti ankstyvesniu mergaičių socialiniu brendimu. Mūsų gauti rezultatai siejasi su J. Stapley ir J. M. Havilando bei A. J. Rose ir S. R. Asher tyrimų rezultatais.

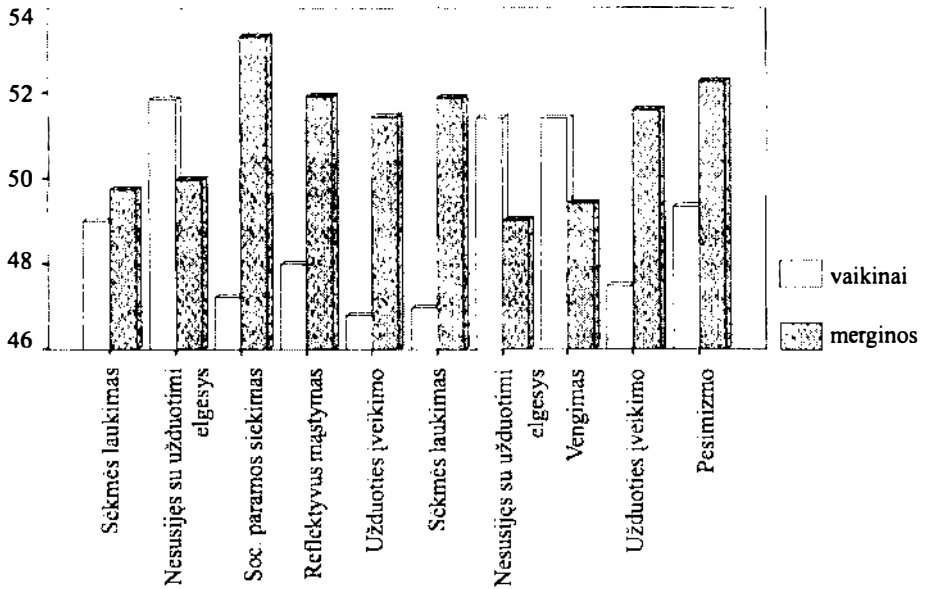
Mūsų tyrimų rezultatai rodo, kad Lietuvos merginų ir vaikinių ateities orientacijos iš dalies atitinka tradicinius lyties vaidmeniui keliamus reikalavimus, tačiau merginoms labiau būdinga aktyvesnė laimėjimų orientacija negu vaikiniams.

1 pav. Vaikinių ir merginų ateities tikslai

2 pav. Vaikinių ir merginų ateities baimės

3 pav. Vaikinių ir merginų kognityvios strategijos

Reikėtų tolesnių tyrimų, padedančių atskleisti, ar mūsų visuomenė vienodai remia vaikinių ir merginų laimėjimus. Galbūt merginos taiko funkcionalias kognityvias strategijas ir deda daug pastangų jas įgyvendinti dėl to, kad jaučia mažesnę visuomenės paramą siekti netradicinių moters vaidmeniui ateities tikslų.

Išvados

1. Mūsų tyrimų rezultatai rodo, kad Lietuvos merginų ir vaikinių ateities orientacijos iš dalies atitinka tradicinius lyties vaidmeniui keliamus reikalavimus, tačiau merginoms labiau būdinga aktyvesnė laimėjimų orientacija negu vaikinams.

2. Mūsų tirtų paauglių ateities tikslai glaudžiai siejasi su paauglystės amžiaus tarpsnio raidos užduotimis: savo ateities tikslus ir bai-

mes paaugliai dažniausiai sieja su išsilavinimu, darbu, vedybomis / šeima.

3. Reikšmingai skiriasi vaikinių ir merginų ateities tikslai: merginos dažniau mini ateities tikslus, susijusius su išsilavinimu, o vaikinai – su nuosavybe ir turtu susijusius tikslus, merginos kelia daugiau ateities tikslų negu vaikinai.

4. Reikšmingai skiriasi vaikinių ir merginų ateities baimės: merginos labiau jaudinasi dėl išsilavinimo, vedybų ir šeimos, draugų ir bendraamžių, dėl ryšių su artimaisiais, dėl kitų dalykų, jos įvardija daugiau baimių negu vaikinai.

5. Merginos dažniau taiko funkcionalias kognityvias strategijas laimėjimų srityje ir socialinėje srityje negu vaikinai, išskyrus pesimizmą socialinėje srityje, kuris būdingesnis merginoms negu vaikinams.

Literatūra

1. Cantor N., Norem J. K., Niedenthal P. M., Langston C. A., Brower A. M. Life Tasks, Self Concept Ideals and Cognitive Strategies in a Life Transition // *Journal of Personality and Social Psychology*. 1987, 53, p. 1178–1191.
2. Douvan E., Adelson J. *The Adolescent Experience*. New York: John Wiley and Sons, 1966.
3. Erikson E. H. *Insight and responsibility*. New York: Harper and Row, 1964.
4. Havigurst R. I. *Development Tasks and Education* (3rd ed.). Mc Kay. New York, 1974.
5. Inhelder B., Piaget J. *The Growth of Logical Thinking from Childhood to Adolescence*. New York: Basic Books, 1958.
6. Juravičienė L. Vaikų globos namų auklėtinių ateities orientacijų ypatumai (magistro tezės). Vilniaus universitetas, Bendrosios ir pedagoginės psichologijos katedra, 2000.
7. Kasurinen H. Adolescents' Ideas About Their Future in a Changing Society // *Youth and Life Management / H. Helve, J. Bynner* (Eds.). Helsinki University Press, 1997. P. 241–249.
8. Lazarus R. S., Folkman S. *Transactional Theory and Research on Emotions and Coping* // *European Journal of Personality*. 1987, 1, p. 141–169.
9. Lueptow L. B. *Adolescent Sex Roles and Social Change*. New York: Columbia University Press, 1984.
10. Newman B. M., Newman P. R. *Development Through Life. A Psychological Approach*. Homewood: The Dorsey Press, 1975.
11. Norem J. K. *Cognitive Strategies as Personality: Effectiveness, Specificity, Flexibility and Change* // *Personality Psychology: Recent Trends and Emerging Directions / D. M. Buss, N. Cantor* (Eds.). New York: Springer-Verlag, 1989. P. 45–60.
12. Nurmi J. E. Age, Sex, Social Class and Quality of Family Interaction as Determinants of Adolescent's Future Orientation: a Developmental Task Interpretation // *Adolescence*. 1987, 22, p. 977–991.
13. Nurmi J. E. The Development of Future-Orientedness in a Life-Span context // *Psychology of Future Orientation / Z. Zaleski* (Ed.). Towarzystwo Naukowe KUL. Lublin, 1994. P. 63–75.
14. Nurmi J. E., Onatsu T., Haavisto T. Underachievers' Cognitive and Behavioral Strategies Self-Handicapping at School // *Contemporary Educational Psychology*. 1995, 20, p. 188–200.
15. Nurmi J. E., Poole M. E., Kalakoski V. Age Differences in Adolescent Future-Oriented Goals, Concerns, and Related Temporal Extension in Different Sociocultural Contexts // *Journal of Youth and Adolescence*. 1994, 23(4), p. 471–487.
16. Nurmi J. E., Poole M. E., Seginer R. *Future Hopes and Fears Questionnaire*. Department of Psychology, University of Helsinki, 1992.
17. Nurmi J. E., Salmela-Aro K., Haavisto T. The Strategy and Attribution Questionnaire: Psychometric Properties // *European Journal of Psychological Assessment*. 1995, 11(2), p. 108–121.
18. Nuttin J. *Future Time Perspective and Motivation*. Leuven University Press, 1985.
19. Rose A. J., Asher S. R. Children's Goals and Strategies in Response to Conflict Within a Friendship // *Developmental Psychology*. 1999, 35(1), p. 69–77.
20. Rubin A. *Growing up in Social Transition // Search of a Late-Modern Identity*. Turun Yliopisto, 2000.
21. Seginer R. Adolescents Facing the Future. Cultural and Sociopolitical Perspectives // *Youth and Society*, 1988, 19, p. 314–333.
22. Sinisalo P. Future Orientation of Youth in Changing Societies: the Case of Northwest Russia and Eastern Finland // *Youth in Everyday Life Contexts / V. Puronen* (Ed.). Joensuu yliopistopaino, 1999. P. 213–225.
23. Stapley J., Haviland J. M. Emotion, Gender Differences // *Encyclopedia of Adolescence / R. M. Lerner, A. C. Petersen, J. Brooks-Gunn* (Eds.). New York: Garland, 1991.
24. Trommsdorff G., Burger C., Fushle T. Social and Psychological Aspects of Future Orientation // *Studies in Decision Making, de Gruyter / M. Irle* (Ed.). Berlin, 1982.
25. Williams J. E., Best D. L. *Measuring Sex Stereotypes: A Thirty – Nation Study*. Newbury Park, CA : Sage, 1982.
26. Williams J. E., Best D. L. *Sex and Psyche: Self-Concept Viewed Cross Culturally*. Newbury Park, CA : Sage, 1989.
27. Zaleski Z. Personal Future in Hopes and Anxiety Perspective // *Psychology of Future Orientation / Z. Zaleski* (Ed.). Towarzystwo Naukowe KUL. Lublin, 1994. P. 173–191.

ADOLESCENTS' FUTURE ORIENTATIONS: GENDER DIFFERENCES

Jolanta Sondaitė

Summary

This study examines gender differences in future goals, hopes, fears and strategies. The subjects are 298 adolescents of the age 14–17. Methods used are Future Hopes and Fears Questionnaire and the Strategy and Attribution Questionnaire. The results showed significant differences between boys and girls future hopes and especially fears. The girls more often than boys included education in their hopes for the future. The boys more frequently than girls included property-related issues in

their hopes for the future. The results further showed that girls mentioned more frequently concerns and fears related to education, marriage/family, friends, relationship to parents and other things compared to boys. The girls apply more often than boys seeking social support, reflective thinking, master orientation in an achievement situation and success expectation, master-orientation and pessimism in an affiliative context.

[teikta 2001 01 12